

Pierre Goubert

U Beauvaisisu: demografski problemi XVII. stoljeća

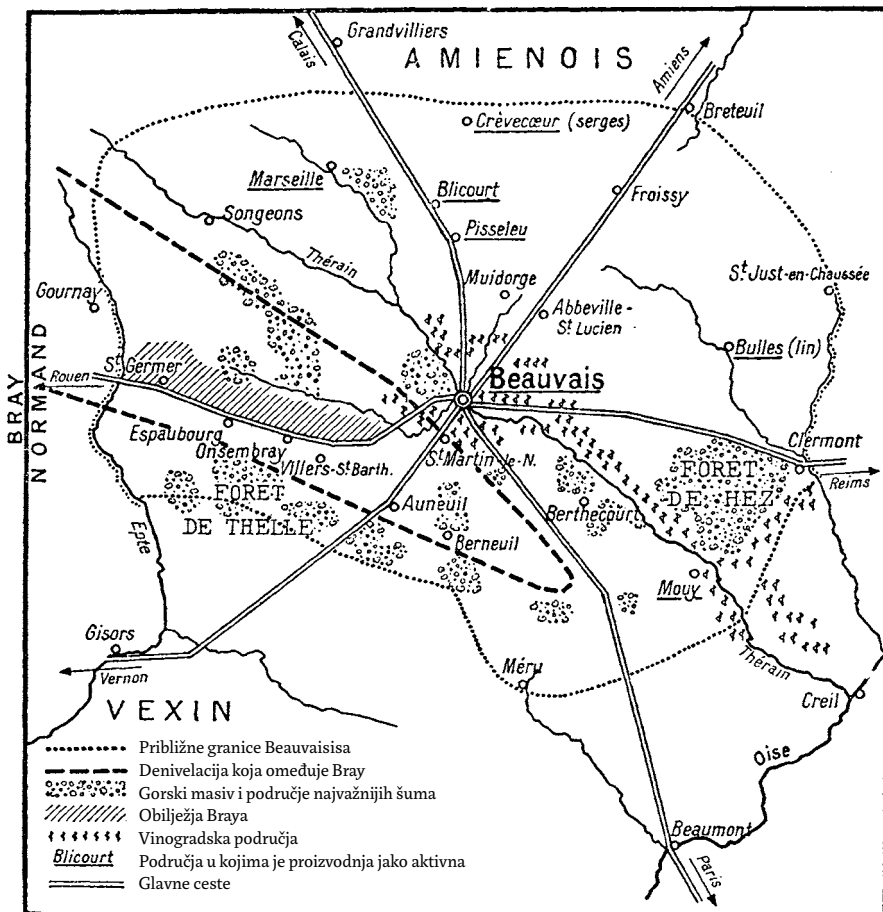
S francuskog jezika prevela: **Jasna Ćirić**, prof.

Na dvije milje od Beauvaisa,¹ u podnožju južne strane Braya, duž puta za Gisors, smjestio se Auneuil. Tu su se putnici rijetko zadržavali zbog blizine Beauvaisa.² Nije bilo nikakve dominirajuće aktivnosti: samo peć za pečenje cigle, nekoliko šumica, stari urušeni samostan, obitavalište jednog savjetnika u Parlamentu, gospodara kraja i nekoliko velikih posjeda. Sve sami mali ljudi, trgovci, prelci, a naročito seljaci koji proizvode žito, sir, konoplju, grah i koji prodaju, zavisno kakva je godina, tri pileta, tele, par ovaca... Sve u svemu, manje od tri stotine kućanstava ili malo više od tisuću duša; na prvi pogled mjestašce bez osobitosti. Izvrsnost demografskih izvora³ kao i banalnost mjestašca potiču povijesnog demografa da se na tom mjestu zaustavi: taj tip aglomeracije prilično dobro predstavlja „demografski prosjek“ južnog Beauvaisisa.

I

Između 1657. i 1676., žitelji Auneuila živjeli su otprilike dvadesetak godina: prosječna dob umiranja je točno 20 godina i 10 mjeseci.⁴ Polovica stanovništva Auneuila nije doživjela ono što mi zovemo punoljetnost. Još su Auneuil i susjedna sela u relativno u boljem položaju: u velikim selima Pikardije, između Amiensa i Beauvaisa, umiralo se i prije dvadesete, a u urbanim župama naseljenim prerađivačima vune i prije osamnaeste godine.⁵

Postavlja se pitanje što bi mogao biti uzrok dječjeg mortaliteta u vrijeme kada Auneuil nije poznao ni Molièreove liječnike. Više od trećine djece umiralo je u prvih dvanaest mjeseci života; samo 58 od njih 100 doživjelo bi petnaestu godinu života. U siromašnim župama župnik nije bilježio ni dob ni ime malog pokojnika: napisao bi

Prlikaz 1. — Beauvaisis u XVII. stoljeću

1. Rubovi Beauvaisisa – Više prilici govoriti o granicama. Približno obilježeni rubovi na karti označavaju područje utjecaja Beauvaisa, kako u poljoprivrednom smislu, tako i u financijskom i industrijskom smislu.
2. Rubovi Braya – Dolina Braya je omeđena dvjema padinama. One čine, zajedno sa širokom dolinom Théraina, bitnu značajku ovog brežuljkastog kraja gdje nadmorska visina rijetko prelazi 220 metara. Le Bray se nastavlja u Normandiju: u XVII. stoljeća rijeka Epte zadržava stoljetnu graničnu važnost.
3. Šumska područja – Ima ih samo u južnom Beauvaisisu. To je prvi faktor suprotnosti između golih polja na sjeveru i raznolikih i šumovitih krajeva na jugu.
4. Obilježja Braya – 200 jutara „općinskih pašnjaka“, naizgled opustošenih, koja zapravo čuvaju tajnu bogatstva pikardijskog Braya. Druga razlikovna značajka je da na jugu ima puno općinskih posjeda dok ih na sjeveru gotovo i nema.
5. Vinogradi – Nestali već odavna u području Braya, svedeni na vrtove na pikardijskom brežuljku, ima ih u izobilju na obroncima niskog Théraina, a dominiraju u predgrađima Beauvaisa. Vino ostaje uobičajeno piće; jabuka za jabukovaču, došavši iz Normandije, počinje se udomaćivati.
6. Tvornice – Usprkos posebnoj važnosti centara Beauvaisa i Mouya, posao oko prerade vune i konoplje ostaje više ruralni nego gradski. Novi izvori suprotnosti: budući da sjever ima puno više tvorničara nego jug, samo sjever radi za izvoz kojim upravlja 80 trgovaca iz Beauvaisa.
7. Putovi – Obilježeni su oni najbolji i najfrekventniji „veliki putovi“. Zbog prometa, velika transverzala Rouen-Reims imala je prednost nad putem od Pariza do Engleske. Prave ceste, s važnim izmjenama trasa, datiraju iz druge polovice XVIII. stoljeća. Veliki nedostatak: nijedna rijeka Beauvaisisa nije plovna.

samo da je „umrlo jedno Simonovo dijete i dvoje od Nicolasa Legranda.“ Smrt djeteta bila je obična, nevažna činjenica: rađalo ih se toliko u Auneuilu! U tom periodu bilo ih je petoro ili šestoro po sklopljenom braku – 5,2 izražava odnos između broja rođenja i broja sklopljenih brakova – ali samo je troje djece doživjelo odraslu dob. Prekomjerno rađanje izgleda da je uvijek izazivalo prekomjerno umiranje. Samo jedan ozbiljni popis stanovništva, koji se odnosi na susjednu župu Auneuila, omogućava procjenu nataliteta – 40 rođenih na 1000 stanovnika.⁶ Usred XX. stoljeća, misleći na Indiju, Indoneziju, Kinu, usudujemo se upotrijebiti riječ „prirodna demografija“.

Onima koji su izbjegli opasnosti djetinjstva, u toj trećoj četvrtini XVII. stoljeća, preostajalo je dvadesetak godina života. Polovica odraslih u Auneuilu umirala je prije 43. godine,⁷ Arnolpheova dob.⁸ Bilo je nekoliko šezdesetogodišnjaka, po treći puta udovaca, ali vrlo malo sedamdesetogodišnjaka i gotovo ni jednog osamdesetogodišnjaka.⁹

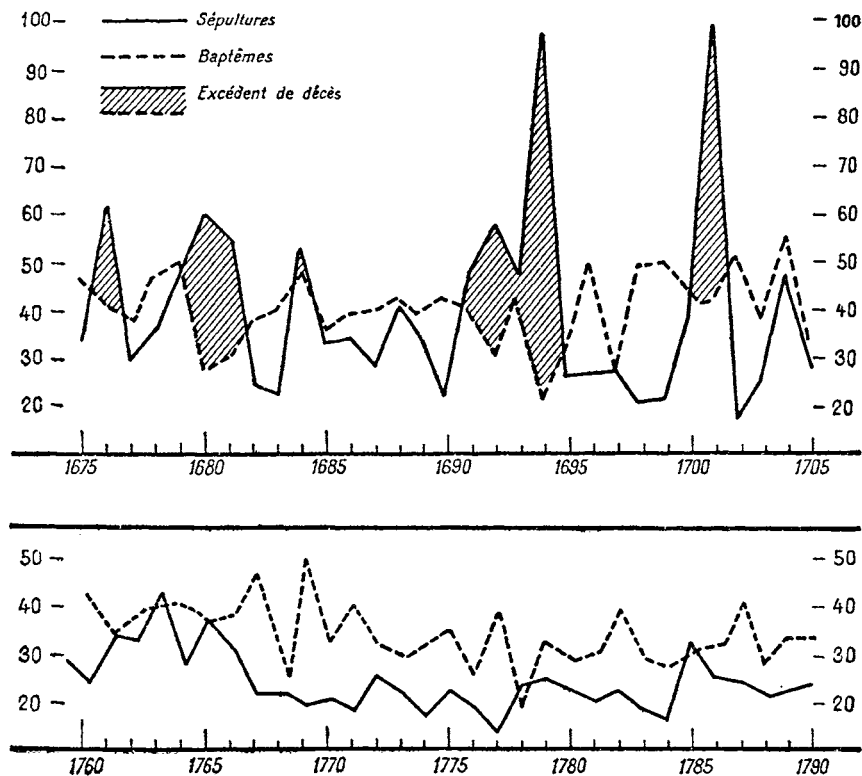
Sve se to nalazi, ali sa značajnim varijantama na području Beauvaisisa, koje je tako geografski različito. Također se pojavljuju neke suprotnosti između Braya i pikardijske regije koje upućuju na ekonomske i socijalne razlike: pikardijska regija koja je prenaseljena i previše specijalizirana surovija je za čovjeka od gradskog područja Braya. Još više su suprotstavljene, u istom gradu, radničke i buržoaske župe: dok šezdesetero od stotinu djece prerađivača vune umire prije drugog rođendana, trgovci, prokurator, časnici gube tek četrdesetero od stotinu svoje djece¹⁰ – ubrojivši tu i onu djecu koja umiru kod dojlja u susjednim selima.

Visoka plodnost; tijela koja lako podliježu epidemijama, koja loše podnose vlagu, vrućinu, prenapućenost i kirurške zahvate; jadona tijela često nakazna i kao da nisu dovršena¹¹ koja podlegnu na prve znake oskudice. Ljudske materije ima u izobilju ili se jako brzo obnavlja. Isti akteri kratko figuriraju na sceni. Kod ljudi koji brzo stare – Molièreove starkelje jedva prelaze četrdesetu – pojam dugovječnosti kao da nije onakav kakvim ga mi podrazumijevamo: čine li se njima periodi najma od devet godina tako kratki? U toj umjerenoj klimi, pravo rasipanje ljudskih bića, demografsko obilje u fiziološkoj bijedi.

Stvarnost XVII. stoljeća. Godine prolaze. Evo nas opet u Auneuilu, između 1771. i 1790. godine. Ovaj put stanovnici Auneuila čine nam se kao neka druga bića. Pogledajmo kako su živjeli.

Pomislit ćemo najprije da su brojniji, jer znamo da je, od Vaubanovih procjena do Neckerovih izračuna, Francuska dobila 6 milijuna stanovnika. Na prvi pogled, stekli bismo suprotni dojam. Tijekom druge polovice XVII. stoljeća slavilo se obično devet vjenčanja godišnje. Od 1750. do 1790., taj broj je pao ispod osam.¹² Broj rođenja osjetno je pao kao i broj djece u braku, koji se sveo ispod petoro.¹³ Nekoliko milja uokolo, izračuni daju slične rezultate. Je li Beauvaisis izbjegao „demografsku revoluciju“ XVIII. stoljeća? Zasigurno ne.

Novitet je drugdje. Da bi ga se shvatilo, treba uzeti u obzir dob pri smrti. Auneuilinci su umirali u 21. godini u Colbertovo vrijeme;¹⁴ u 32 godini u Turgotovo¹⁵ i Neckerovo vrijeme.¹⁶ Češljači vune iz Pisseleua¹⁷ i okolice živjeli su od 20 do 29 godina; tkalci iz Mouya od 17 do otprilike 25 godina, građani Clermonta su se približili

Prikaz 2. – Auneuil, 1675.-1705. i 1760.-1790.

četrdesetoj. Između 5. i 40. godine nije više uobičajeno umirati. Broj osamdesetogodišnjaka se udvostručio. U jednom stoljeću, prosječna životna dob se povećala za polovicu: pojavila se nova demografska i biološka „klima“ – možda novi tip čovjeka, snažniji od onog prije.

Bez dvojbe, mortalitet djece se smanjio. Od stotinu malih Auneuilaca 72, umjesto 65, doživjelo je svoju prvu godinu života. Gotovo dvije trećine, a ne više samo polovica, prešli su dvadesetu godinu. Od tisuću djece, spašeno ih je 150 više u Hocheovo vrijeme, nego u Turenneovo. Također, u desetljećima koja su slijedila, rasle su i buduće carske vojske i radničke kohorte.

Odrasli su živjeli dulje. Polovica ih je doživjela i prešla pedesetu. U dvadeset godina očekivana životna dob, umjesto da varira oko 22. godine, dosegla je najmanje 36. godinu. Lako se doživljavala šezdeseta godina.

Dugo bi se moglo razgovarati o podrijetlu takve promjene, što ne namjeravam. Ali, bez sumnje, nije suvišno definirati XVII. stoljeće, koje je predmet našeg interesa,

kroz suprotnosti; dakle, period koji je najviše suprotstavljen XVII. stoljeću je najčešće XVIII. stoljeće.

Stanovništvo koje stari stalno se povećavalo. Usporedba najobičnijih demografskih krivulja – onih o rođenju i smrti – pokazuje novost: u vrijeme Luja XIV., godišnje prekoračenje je nepravilno i općenito govoreći slabo i nikakvo; u vrijeme Luja XVI., značajno je i stalno (grafikon 2). Da je postojao povremeni popis stanovništva, iste bi osobe bile prikazane dulje.

U Beauvaisisu, demografska klima XVII. stoljeća nestala je između 1750. i 1770. godine. Pitamo se ne bi li stotinu godina prije, neka druga klima, neki drugi način života također nestao? Ukratko govoreći, je li postojala razlika biološkog načina između XVI. stoljeća kojeg je obilježio veliki napredak i XVII. stoljeća gdje se bilježi stagnacija?

II

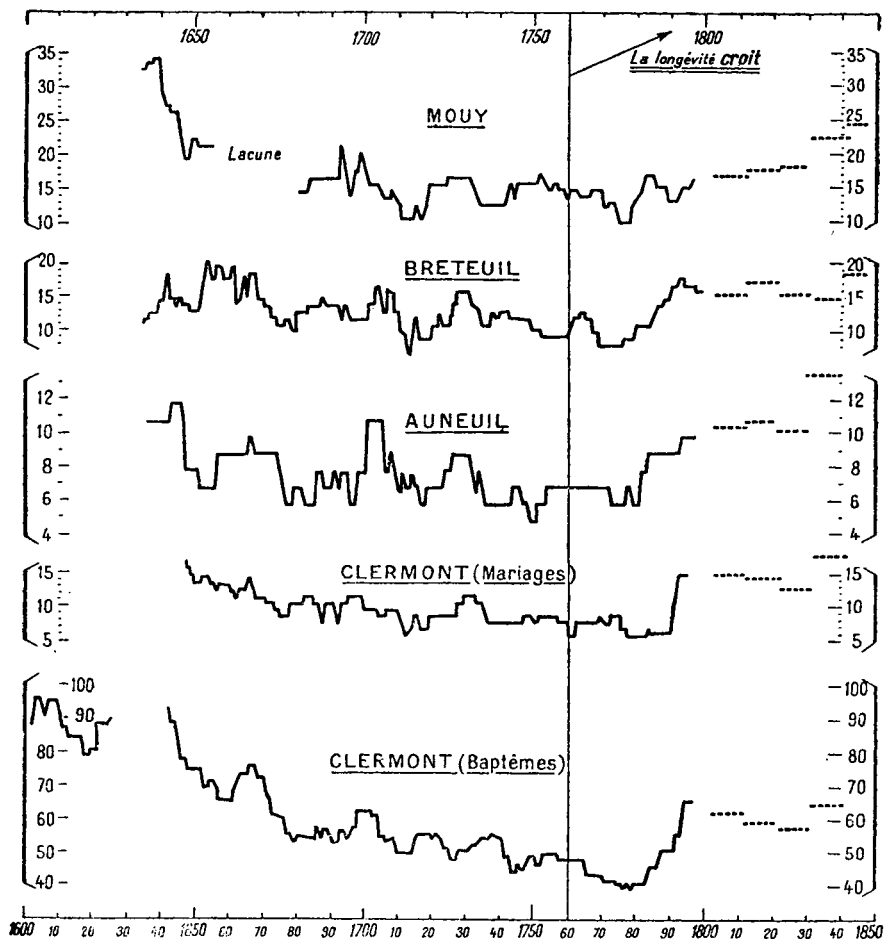
Mogli bismo izračunati, godinu za godinom, prosječnu dob pri smrti, ali to ne daje značajne rezultate, osim za neke dugotrajne usporedbe; uostalom od 1650. do 1740. duljina života nije varirala. Još jednostavnije, možemo se pozvati na razliku između krštenja i smrti, ali kvaliteta popisa umrlih nam to često onemogućava. Osim toga, mogli bismo napraviti dobar posao kod kretanja stanovništva. Kako god bila jaka privrženost zemlji – a u Beauvaisisu u XVII. st. ona je i dalje snažna – tvornički gradovi su privlačili iz prenaseljenih sela, slabo kretanje ljudi koje se u registrima moglo često uočiti. Čak iako nije sasvim točan, dobro je poznavati demografski omjer u nekoj župi.

Naša dokumentacija obuhvaća uglavnom čin sklapanja braka. Profesionalni demografi rado priznaju stabilnost broja brakova i prilično stalni odnos s brojem stanovništva, pod uvjetom da je duljina života uglavnom nepromjenljiva. Na slici broj 3 brojeve sklopljenih brakova s koristimo određenim oprezom.¹⁸ Umjesto da obuhvatimo kretanje u cjelini, pozvali smo se na srednju vrijednost krivulje tijekom devet godina, koja ublažava neravnomjernost krivulje i čini je čitkijom, a da ju značajno ne iskrivljuje.¹⁹ Zadnji dio ovog istraživanja pridaje pažnju godišnjim promjenama, čak i mjesecima.

Krivulja rođenja najčešće je dvaput dulja od krivulje sklopljenih brakova,²⁰ tako da se ne ustručavamo koristiti je kada nedostaju popisi sklopljenih brakova. Smjer tih dviju krivulja, bilo da ide prema gore ili dolje ili ako ostaje stalna, prilično je jasan. Nećemo podržavati ne znam kakvu strogu proporcionalnost između broja brakova i broja ljudi. Pretpostavljamo da se, kada se broj brakova kao i rođenja upola smanji tijekom nekog dugog perioda, i ukupna populacija značajno smanji.

Da bismo pratili broj brakova, odabrali smo četiri važna grada, prilično različita, čiji se popisi čine izvrsni. Poznajemo Auneuil. Evo i Clermonta, buržoaskog gradića s nevjerojatnim bujanjem časnika, odvjetnika, povjerenika i sudskih činovnika; narod, a naročito vinogradari, živi u selima podno brežuljka. Potom Breteuil, tržnica žita i vune, središte kožara i štavilaca kože; Mouy, drugi najveći grad Beauvaisisa, u kojem žive tkalci.

Uostalom, zašto se baviti nijansama kada cjeline djeluju jasno, usuglašeno. Dvije visoke razine sklopljenih brakova, i bez sumnje stanovništva, odvojene su značajnim padom, doduše ponekad s priličnim oscilacijama.

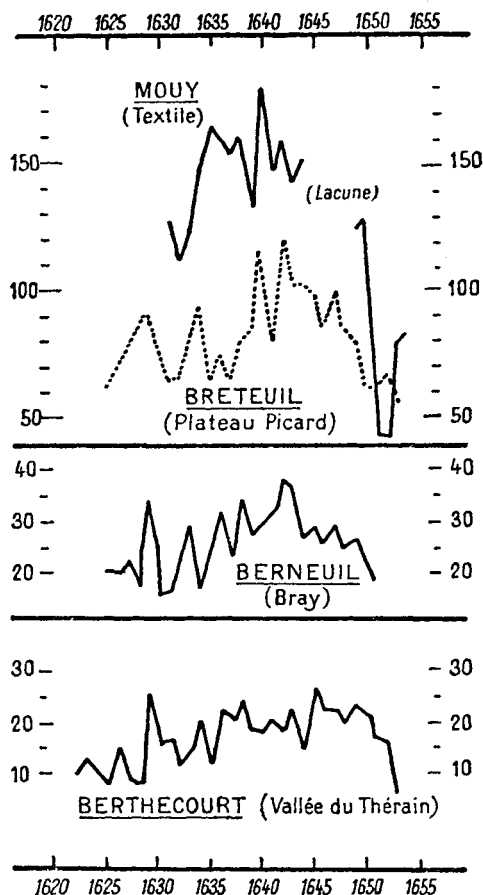

Prikaz 3. – Brakovi, XVII. i XVIII. stoljeće

(srednja vrijednost krivulje tijekom 9 godina, izračunata na osnovu realnih brojki)

Za XIX stoljeće, zadovoljili smo se desetogodišnjim prosjekom, prikazan istočkanom. – Za usporedbu dodali smo krštenja u Clermontu.

Istina, očekivali smo velik broj stanovnika u prvoj polovici XIX st. te velik porast u periodu koji je prethodio. Manje smo pak očekivali visoku razinu koja je karakteristika desetljeća prije Fronde,²¹ kada se govori o bolestima, ratu i gospodinu Vincentu.²² Međutim nikakva sumnja nije dopuštena: ako i prihvatimo činjenicu da župne knjige griješe – radi se o čistim propustima: podaci o sklopljenim brakovima nisu izmišljeni! Broj krštenja to najjasnije potvrđuje.²³ Obratimo pažnju: razina krivulje prije Fronde jasno je viša od razine iz prve polovice XIX. stoljeća.²⁴

Prikaz 4. – krštenja od 1620. do 1653.

Razdoblje 1650.-1660., čini se da signalizira pad. U Mouyu i u Breteuilu broj brakova se smanjio gotovo za polovicu, da bi nakon toga dugo stagnirao. Drugdje, pad, koji je u početku bio blag, dogodio se tek oko 1670. godine. Prolazni porast, naročito u pikardijskoj regiji,²⁵ dogodio se oko 1700., u trenutku kada Vauban²⁶ upozorava na pad stanovništva Francuske.²⁷ Posvuda, najniža razina je oko 1720. godine i dugo se zadržala nakon toga. Ako uspoređujemo broj brakova između 1713. i 1725. s godinama 1635.-1648. primjećujemo pad za više od četvrtine (Breteuil) i za više od polovice (Mouy). Od 40 istraživanih župa nigdje ne nalazimo pad manji od 20%. Tek negdje prije 1750., barem u Beauvaisisu, broj stanovnika je doživio uzlet iako nije dosegao broj kao u godinama prije Fronde.

Ako idemo dalje u prošlost, naša dokumentacija o sklopljenim brakovima nestaje uglavnom iza desetljeća 1630.-1640. Ostaju popisi krštenja koji su jednostavni za istraživanje. Mi smo grupirali, u obliku grafikona, neka od tih istraživanja (skica 4), birajući župe različitog društvenog sastava. Oni pokazuju, usprkos značajnim

oscilacijama, lijep porast broja rođenja koji je završio oko 1650. godine. U drugim, manje brojnim, župama natalitet je bio manje značajan. U svakom slučaju, broj rođenja prije Fronde je bio prilično visok. Te se brojke nisu ponovile do 1820. ili 1830., osim u rijetkim slučajevima.²⁸

Još nedostaju naizmjenični porasti i padovi umrlih koji se najčešće događaju nakon Fronde. Ta praznina samo pojačava zaključak koji nameće proučavanje župnih knjiga u Beauvaisisu. Izuzetan broj stanovnika uoči Fronde; rezultat zajedničkog porasta krivulja sklopljenih brakova i krštenja; značajan pad između 1650. i 1670.; izražen pad stanovnika oko 1720. godine koji traje čak i do 1750 god.; kasni i pomalo bojažljivi početak demografske „revolucije“ XVIII. stoljeća, veliki porast duljine života koji je, izgleda, otkrio promjenu u čovjeku u potrazi za novom demografskom ravnotežom. Treba pokušati objasniti tu evoluciju. Ne radi se tu o malom poslu; moguće je da on nadilazi snagu lokalnog povjesničara. Duboka analiza tih osnovnih pojava, koje je loša praksa nazvala „glad“, može nam donijeti barem neka pojašnjenja.

III

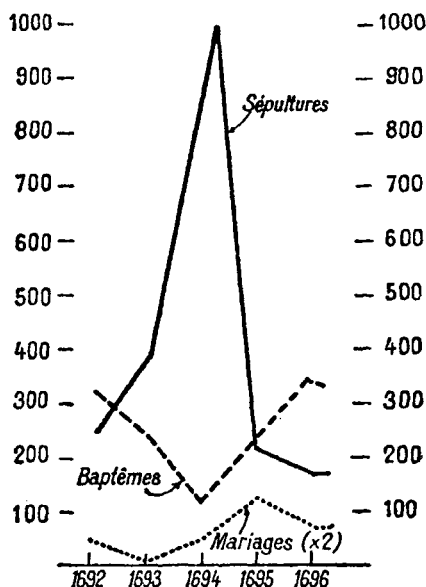
O zarazama, kužnim epidemijama, oskudicama i gladi u Francuskoj ranog novog vijeka puno se pričalo i još više raspravljalo. Mi ćemo dati riječ župnim knjigama i to najprije za godine 1693. i 1694.²⁹

Za šest župa Beauvaisa, najvažnijih, neke su knjige preživjele. Na grafikonu 5 jednostavno su predstavljeni njihovi podaci. Fenomen se javlja u rujnu: naglo se povećava broj mrtvih. U civilnoj godini 1694. taj se broj učeterostručuje u odnosu na prosjek prethodnih godina. U isto vrijeme broj sklopljenih brakova bliži se nuli. Broj novorođenih, s očiglednim zakašnjenjem koje uzrokuje priroda, smanjuje se za pola i većina novorođenih umire odmah. To je vrijeme smrti koje je trajalo godinu dana.

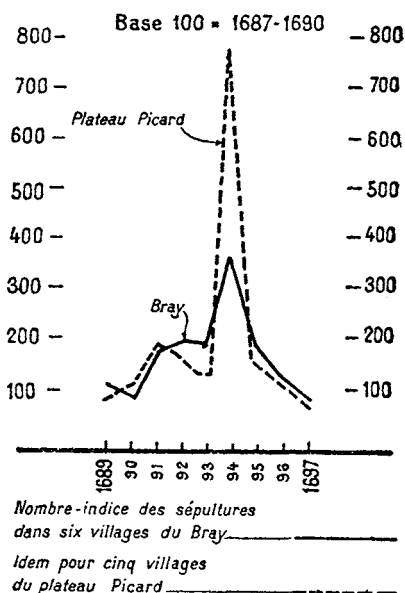
Nakon krize nastupa kompenzacijska reakcija. Pogrebi postaju rjeđi; to traje dvije ili tri godine, jer kriza je eliminirala sve bolesne. S druge strane, tijekom više mjeseci, broj sklopljenih brakova raste: vidi se da ponekad krivulja broja brakova prelazi ostale dvije. Zakašnjeli brakovi, mnogobrojni ponovno sklopljeni brakovi, vrijeme svadbi.

Krivulja broja rođenih je dosegla vrhunac i nakon toga je tek lagano rasla. U desetak godina, nekad manje, nekad više, početni deficit je dostignut. Činilo se da je demografski život imao opet ustaljen ritam, s malim odstupanjem broja rođenja, zavisno o dobroj ili lošoj godini,³⁰ i iznosio je oko 5‰.

Treba li reći što se dogodilo? Bez daljnjega treba, budući da se čak i nakon djela Ernesta Labroussea³¹ i jasnih uputa Jeana Meuvreta³² i dalje uporno govori o Augsburškoj ligi, porezima i kugi. Jean le Caron, djelatnik biskupije, tu se ne vara. On piše u svom dnevniku: „Zbog prevelike skupoće zemlje i hrane kao i zbog nedostatka trgovine i posla... siromašni slabe i umiru od nedostatka hrane, a bogati od korupcije koju izazivaju siromašni... Preplavljeni smo siromasima sa sela...“³³ Izvještaji cijene žita Beauvaisisa pokazuju da je, iz tjedna u tjedan, cijena pšenice porasla sa 40 santima na 10 funti. Prosječna godišnja cijena žita siromašnih se učeterostručila, a potom se vratila na početnu razinu. Zasiurno se može reći da su cijene žita prouzrokovale takav mortalitet.³⁴

Prikaz 4. – Beauvais: mortalitet
1693.-1694. u šest župa

Prikaz 5. – Mortalitet
1693.-1694.

Svi znamo da se radi o krizi na europskoj razini,³⁵ ali ostat ćemo u Beauvaisisu da bismo s preciznošću izmjerili njegove demografske protuučinke. Od jedne do druge župe, značajne su razlike: broj umrlih u Muidorgeu se utrostručio 1694., a u Abbeville Saint-Lucien se udeseterostručio. A radi se o dva susjedna sela,³⁶ jednake važnosti. U Saint-Germeru, umrlih je na desetke, u susjednim selima relativno malo: umiralo se na vratima opatije³⁷ koja je stanovništvu dijelila pomoć. Detalji, ali oni govore da ih trebamo uzimati s dozom nepovjerenja „ispitivanja“ i voditi savjesno regionalno ispitivanje.

U cijelom Beauvaisisu, Bray je najmanje stradao. Umrli su 1694. činili trećinu od uobičajene brojke. Također je u pikardijskom Brayu i u Songeonsu³⁸ zabilježen najmanji porast cijene žita: jedva trostruko od cijene prije krize. U stvarnosti, žetva je bila jednako loša kao i drugdje,³⁹ ali oni su imali velike općinske posjede, dakle imali su stoku, mlijeko, sir.

Ničeg sličnog nije bilo u pikardijskoj regiji koja nije imala općinske posjede i stoku. Grafikon 6 pokazuje zastrašujući karakter mortaliteta. Osam puta više ukopa nego u normalnim godinama; barem četvrtina stanovništva na grobljima. Izvještaji pokazuju izuzetno visoke cijene žita: da ne govorimo da je na godišnjoj razini „najbolja zemlja“ četverostruko poskupila, a žito siromašnih peterostruko.

Najbogatije župe Beauvaisa, a naročito buržoaski grad Clermont, stradale su najmanje: dvostruko od uobičajene brojke umrlih. Bogati su umirali kasnije, nekoliko

mjeseci nakon što je strašna narodna bijeda izazvala „zarazu“. Naravno, kruha nikada nije nedostajalo, čak ni brioša.⁴⁰ Samo je njegova cijena bila nepristupačna narodu.⁴¹ „Mortalitet“ ili kratka demografska kriza je društvena glad, proizišla zbog manjka novca: do trenutka dok nije postala epidemija, ona je pogađala samo narodne mase, kako seoske, tako i gradske.

Reklo bi se da se tu, bez sumnje, radilo o teškom nesretnom slučaju. Ali ne, radilo se o jednom primjeru među stotinama drugih. Mortaliteti su općenita pojava. Pogledajmo Auneuil, potom Breteuil, nakon 1694. godine.

Auneuil je izgubio samo 112 stanovnika,⁴² desetinu od cjelokupnog stanovništva: to je malo. Taj zaostatak je dosegnut 1707., dakle unutar 13 godina. Ali dogodila se 1709., i naročito 1710.: ponovni zaostatak, dosegnut je 1717. godine. Došlo je do poskupljenja 1718.-1719.: ponovni pad, ponovno uravnoteženje u šest godina u trenutku kada izbija nova kriza. Tek nakon 1730. veliki broj rođenih postaje važan i stalan... do 1741., kada je ponovo došlo do deficita, i to zadnjeg. Ali mi nismo vodili računa o stanovnicima Auneuila koji su, u vrijeme krize, išli umrijeti na vratima susjednih opatija ili u podnožju dobro čuvanih zidina Grada; i mi znamo da je Auneuil bogato mjesto.

Tipično pikardijski slučaj Breteuila ne treba dugačke komentare. Prevelik broj mrtvih od 1693. do 1694. – dakle 363 osobe – nije još nadoknađen 1750. godine. Zasigurno, bilo je i drugih mortaliteta: bez njih bi 25 godina nadoknadilo manjak. A upravo te mortalitete, nikakva varka, čak ni statistička, ne bi mogla skriti. Evo kakav je u Beauvaisisu bio učinak dvostrukog mortaliteta: trideset do pedeset godina stagnacije ili demografskog pada.

No potrebno je otići dalje u istraživanje, analizirajući detaljnije dob pokojnika. Takav posao zahtijeva savršena vrela, odnosno kompletne popise umrlih, s njihovom dobi i zanimanjem: to nije čak slučaj ni 1694. godine; za prethodne krize, to je izuzetak. Osim toga, objavljivanje jednog tako velikog rada zaslužuje posebno mjesto: mi ćemo dati nekoliko primjera i vizualnih zaključaka.

U Beauvaisu, župi Saint-Étienne, 1694. godine ima 491 umrlih osoba od kojih 167 ima više od 20 godina; 140 manje od jedne godine i 184 između 1-20 godina: rekli bismo da nestaje čitava jedna generacija. Na selu iste godine u Breteuilu, u Onsen-Bray⁴³ broj umrle djece je nešto viši od polovice. U Pikardiji, češljači vune: oko Marseillea, Blicourta, Pisseleua⁴⁴ broj umrle djece je manji od 40 na 100. U Auneuilu umire se u svakoj životnoj dobi. U gradu tkalaca, u Mouyu, više od tri četvrtine od 209 žrtava 1649. godine nemaju 20 godina; ali 1694. umiru uglavnom odrasli.

Iz svih tih primjera mogu se izvući neke činjenice. One će imati drugačiju vrijednost ako se uspoređuje dob umrlih u vrijeme krize i u „normalno“ vrijeme. Oni koji imaju više od 50 godina – starci – činili su malen broj ukupno umrlih. Brojni na početku, brzo su nestali s nadgrobni ploča. Za njih, to su „prijevremene“ smrti koje neće utjecati na budućnost stanovništva. Broj odraslih – aktivnih za reprodukciju je mali u normalnim godinama (10% do 15%). Taj broj raste proporcionalno u vrijeme krize, naročito broj najmlađih i dostiže ponekad 25%; spomenut ćemo da su žene posebno ugrožene, bez sumnje zbog loših uvjeta u kojima su se obavljali porođaji.

Broj djece mlađe od dvije godine, uglavnom je visok (40%); taj broj pada samo ponekad, a uglavnom raste. U ukupnom zbroju, ove brojke pokazuju sistematsko stvaranje jedne generacije. Treba posebno naglasiti smrt mlađe djece i adolescenata. Puno njih je umrlo između pete i dvadesete godine. Ta dobna skupina čini ponekad četvrtinu od svih umrlih. Zaključak: mladi su naročito pogođeni.

Na taj način se stvara i razvija fenomen „nedostajućih dobnih skupina“ kojeg Francuzi XX. stoljeća dobro poznaju iz drugih razloga. Kako god da je kriza bila brutalna i patetična, njene posljedice, dvadeset do trideset godina nakon, zaslužuju također pažnju. U tom trenutku nedostajuće dobnе skupine dostižu zrelu dob. Krivulje sklopljenih brakova i rođenja padaju odjedanput tijekom nekoliko godina, a potom se uzdižu – radi se o broju rođenja koji raste nakon krize. Što je veći i češći broj umrlih, to se padovi krivulja sklopljenih brakova i rođenja više približavaju, rastu, ističu. Da bi se ilustrirao taj fenomen, potrebna je impozantna količina župnih dijagrama. To nas barem dovodi do važnog istraživanja, a to je datiranje i izračuni smrti.

Zbog pomanjkanja popisa umrlih prije 1650. godine, ne možemo biti precizni kod prve polovice XVII. stoljeća. Ali, popisi krštenja, pojašnjeni dokumentima neke druge vrste – izvještajima o cijeni žita, policijskim odredbama, memoarima, bolničkim arhivima – omogućavaju nam barem kvalitetno odrediti i izračunati vrijeme smrti.

Izuzetno velike krize obilježile su kraj XVI. stoljeća. Popisi krštenih osoba, potpomognuti bolničkim spisima, pokazuju značajan mortalitet 1573. godine, i naročito 1587. godine (vidi tablicu 1, op. ur.). Čini se da se ništa slično nije dogodilo u XVII. stoljeću prije perioda Fronde. Godine 1597., 1623., 1641., kada su cijene bile umjerene⁴⁵ – karakteristične za taj period – mortalitet nije bio visok, osim kod velikih lokalnih odstupanja. „Zaraza“ je zahvatila Beauvais oko 1624. i 1629., Mouy na ljeto 1638.; ostale „kuge“ odgovaraju periodima visokih cijena. U Corbijevskoj godini⁴⁶ nije se dogodilo ništa ozbiljno u Beauvaisisu: vojska se kretala, spalivši nekoliko koliba, ubijajući perad; Pikardijci su pobjegli ispred španjolske prethodnice: nalazimo ih na jugu Beauvaisisa kako se žene, rađaju, umiru.

Datumi	Cijena pšenice	Krštenja
1566-1572.	nema podataka	Između 100 i 125
1573.	56 santima	76
1574.	27	83
1575-1589.	oko 25 santima	1575-1580. popela su se sa 99 na 161/1581-1586. oko 100
1585-1586.	50 santima	
1586-1587.	103 santima	1587.: 56; 1588.: 66
1587-1593.	oko 30 santima	oko 100

Tablica 1: Godišnja usporedba broja krštenja i cijene pšenice u Clermont-en-Beauvaisis

Godina 1631. bila je prilično ozbiljna, ali puno manje nego što je bila u Provansi,⁴⁷ u Poitou,⁴⁸ u dolini Loire,⁴⁹ u Lorraine⁵⁰ ili u Bourgogne.⁵¹

Od 1649. do 1652. Beauvaisis je pogodila strašna kriza. Tri loše žetve, cijena kruha koja se učtetverostručila, nesigurnosti Fronde i zelenaši.⁵² U Mouyu je umrlo skoro tisuću ljudi, više od trećine stanovništva. Posvuda se smanjio broj rođenih. Izuzetno dugačak i snažan period mortaliteta pogodio je stanovništvo koje je postalo ranjivo uslijed niza mirnih godina, mirnijih nego što se to općenito misli.

Deset godina poslije, vladavina Luja XIV. započinje novim „mortalitetom“ – jako dobro poznatim – žestokim, ali kratkim: od 12 do 18 mjeseci, zavisno od mjesta. Od tada, jedva bi se dočekaio dvadeseti i trideseti rođendan. Između 1670. i 1674. pojavljuju se preživjeli iz perioda Fronde. Osim toga, izbila je kratka kriza 1674.; a druga, puno jača bila je 1679.: te godine broj umrlih bio je dvostruko ili trostruko veći od uobičajenog broja. Godine 1684. – dvadeset smo godina nakon velike gladi 1662. – ponovni mortalitet, ali blaži. Deset mirnih godina: posljedice prethodnih kriza nestaju, stanovništvo raste. A onda izbija druga golema kriza stoljeća, ona iz 1693.-1694.

Nekoliko mirnih godina, a potom mnogobrojne katastrofe: četiri krize u trideset godina – 1710., 1719., 1725. i 1741. – a da ne brojimo dengu 1701. i „groznicu znojenja“ 1730. godine. Od tada se miješaju posljedice ranijih i novih slučajeva umiranja. Važan detalj: „velika zima“ nije bila nemilosrdna u Beauvaisisu,⁵³ iako zadnji od velikih mortaliteta nije najslabiji. Pravilo koje je gotovo apsolutno: mortalitet je jači ako se prethodni dogodio davno.

Količina demografskih katastrofa kako starih tako i novih objašnjava mali broj stanovništva u Beauvaisisu oko 1720. godine, kao i sporost reakcija u desetljećima koja slijede. Možda ima i drugih objašnjenja koja mi ne primjećujemo. No ona ne mogu isključiti ovo naše. Nakon 1741. čini se da je čitav jedan demografski svijet nestao; mortalitet se ublažio, čak i nestao.⁵⁴ Ali ove mortalitete svakako treba objasniti.

A peste, fame et bello, libera nos, Domine, molilo se u litanijama Svetaca. Treba li reći da ratovi XVII. stoljeća nisu ni u čemu nalikovali na one XX. stoljeća, pa čak ni po broju vojnika? U Beauvaisu, 1693. godine, 42 muškarca su u vojci. Beauvais nije nikada bio okupiran. Čak i u Corbijevskoj godini vidio je samo neprijateljske izvidnice. Te godine, 1693., nije bilo nikakve demografske katastrofe, čak ni ekonomske: žito je bilo jeftino, a meso nikada nije imalo tako nisku cijenu. Bez sumnje da je kraljevska vojska tu prolazila i često boravila pa se stanovništvo bunilo. Vojnici su pili, tukli, krali, silovali. S vremena na vrijeme su i spalili poneku kuću od blata, drveta i slame koje su zidari brzo ponovo napravili od zemlje i pokrili slamom. U Espaubourgu, za kojeg kažu da ga je „vojska potpuno opljačkala i zapalila“ 1655.,⁵⁵ ženilo se, krstilo se, čak se i porez plaćao. Isto je bilo i u Grandvilliersu, „potpuno spaljenom 1. rujna 1683. godine, osim šest, sedam kuća“. U Breteuilu tisuću kuća je bilo spaljeno, a da ne brojimo ostave i druga zdanja: Breteuil nije imao više od tisuću stanovnika. Ta pretjerivanja su pomogla da se traži oslobađanje od poreza i smanjivanje zakupnine,⁵⁶ što ne znači da su vojnici bili bezopasni; ali daleko od toga da je čitava jedna regija bila istrijebljena...

Primorali smo se da istražujemo izbliza „zaraze, kuge, bolest znojenja, dengu i druge groznice. Bilo ih je moguće lokalizirati i od toga napraviti sukcesivne karte. Možemo reći da „čiste“ epidemije, one nakon kojih slijedi poskupljenje žita, nisu osjetno utjecale na demografiju. One brutalne, žestoke koje su natjerale bogate na

bijeg i policiju na često neučinkovite mjere, one su bjesnile mjesec ili dva, a potom su nestajale. Bilježimo nekoliko tjedana kada je harala smrt, nikada više od godine ili dvije. Označavamo pogođena mjesta, nikada širu okolicu. Jasno lokalizirane, čini se da epidemije slijede, na način na koji to tuče čine, neku vrstu putanje. One nahrupе u neku župu, pogode ili ovlaš dotaknu susjedna sela; dvije milje dalje kao da nisu ni postojale.⁵⁷ Jedna od najsnažnijih, denga iz 1701. godine, naročito je zanimljiva za južni Beauvaisis: u Auneuilu on je imao više smrtnih posljedica nego velika kriza iz 1694. godine, ali to je izdvojen slučaj. Bolest znojenja iz 1730. godine, koja se ponovila 1750. godine u puno sveobuhvatnijem obliku; ali ona je puno slabija: smrti koje je ona izazvala tek malo pogađaju demografske krivulje. Tek blagi poremećaj, vrlo brzo ispravljen. Ne možemo biti tako sigurni za godine prije 1640. Vrela upućuju na opreznost. Međutim, čini se da je velika kuga u Mouyu tijekom ljeta 1638. imala male posljedice u okolici.

Ništa sličnoga nema kada se radi o mortalitetu uzrokovanom skupoćom žita; nema pošteđenih zona, samo lokalnih varijanti. Kriza preuzima kao kronološke granice one od poljoprivredne godine. Nema nikakve sumnje da je veliko siromaštvo naroda, pojačano rastućom cijenom kruha, odgovorno za sve velike mortalitete i za većinu drugih. Cijena žita čini, gotovo uvijek, pravi demografski barometar. Veličina i učestalost periodičnih vrhunaca cijene žita utječu na veličinu i učestalost demografskih kriza. A one određuju u velikoj mjeri kretanje i broj stanovništva (vidi tablicu 2, op. ur.). Izvještaji cijene žita u povijesti XVII. stoljeća su prvorazredni dokumenti, apsolutno neophodni. Hoćemo li ići čak dotle da kažemo, malo pretjerujući, da je stanovništvo dijete tih izvještaja? Pretjerana formulacija. Ti izvještaji su pokazatelji. Skupoća, koju oni prikazuju, rasvjetljava tijekom nekoliko mjeseci ekonomsku strukturu i naročito društveni sustav, velike društvene suprotnosti.

Kako god bilo, izvještaji o cijeni žita su, izgleda, prestali imati glavni utjecaj na stanovništvo u drugoj polovici XVII. stoljeća. Velika kriza cijena 1770. godine, ne veća od one iz 1788., desetkovala je stanovnike Beauvaisisa. Stvara se novi demografski svijet na čije smo karakteristike upozorili. On će uskoro znati „ove kobne tajne koje poznaje samo čovjek“.⁵⁸ Lagani pad plodnosti brakova oko 1780. pokazuje da „varamo prirodu na selu“, a u gradovima još više.⁵⁹ Manjak umrlih, nadoknađen manjim brojem rođenja, najavljuje nova vremena...

Sadašnji rad se odnosi na Beauvaisis koji je možda izuzetak u Francuskoj. Ništa nam ne brani da mislimo suprotno. Znanstveno, u svakom slučaju, ne znamo još ništa o tome niti smo spremni znati. Između čvrstih zaključaka i sadašnjeg stanja povijesne znanosti ima mjesta za godine istraživanja i izračunavanja.

	Cijena	Stanovništvo
1601. do 1648.	lagani rast, blagi ciklusi	lagani rast, umjereni mortalitet
1649. do 1741.	lagani pad, snažni ciklusi	u padu, veliki mortalitet i to u vrlo bliskim periodima
1741. do 1790.	u porastu, blagi ciklusi	vrlo lagan rast, zatim ubrzan, učinci gotovo nikakvi na ciklične vrhunce mortaliteta

Tablica 2: Možemo li potvrditi taj pokušaj periodizacije?

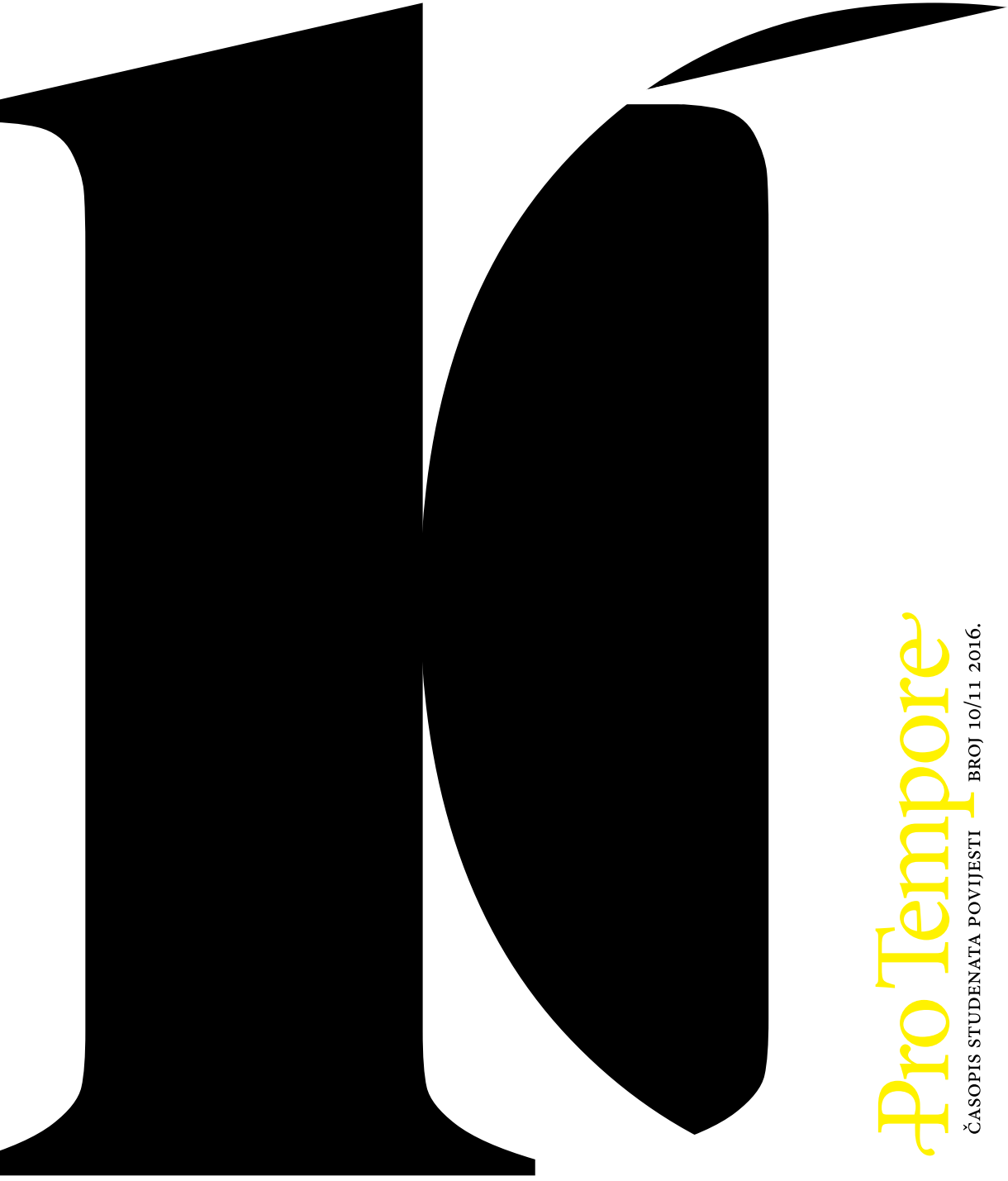
Bilješke:

- 1 Ovom članku nedostaje kritička studija mog glavnog izvora: župnih knjiga Beauvaisisa. Nadam se da ću njima uskoro posvetiti jednu duboku analizu. Što se tiče popisa kućanstava – oni imaju malenu demografsku vrijednost.
- 2 U tekstu se spominju dva naizgled slična izraza koja bi mogla zbuniti čitatelje. Riječ je o Beauvaisu i Beauvaisisu. Prvi izraz označava francuski gradić na sjeveru zemlje u pokrajini Pikardiji. Drugi označava zajednicu općina, ustroj tipičan za Francusku od kraja 19. st., a pospješen i definiran za suvremene potrebe tzv. Chevèmentovim zakonom iz 1999. godine. To je zapravo suradnja nekoliko općina, danas najčešće u pitanju odlaganja otpada i vodoopskrbe. U slučaju ovog članka, predstavlja prošireno područje oko grada Beauvaisa, koje je danas poznato pod tim nazivom (op. ur.).
- 3 Od 1623. do 1637., originalni registri se nalaze u područnom arhivu; od 1638. do 1653. oni su u općini Saint-Martin-le-Noeud (područje južnog Beauvaisa). Ostali registri su u općinskim arhivima u Auneuilu. Dob umrlih je bilježena od 1657.
- 4 Postupak izračuna: zbrojiti dob svih umrlih i potom podijeliti s brojem umrlih.
- 5 Primjer: Beauvais, župa Saint-Quentin (prerađivači vune), 17 godina i 8 mjeseci – Mouy, jedva 17 godina – Referentni period: isti kao i za Auneuil.
- 6 U Villers-Saint-Barthélemy, granična župa Auneuila, župnik Vuatrin je 1718. proveo pravi popis stanovništva koji je pohranjen u župnim knjigama. Da barem imamo puno drugih popisa! Istina je da Beauvais ima svoj popis, vrlo detaljan, ali iz 1764. godine.
- 7 Postupak izračuna: bilježi se dob svih umrlih koji su doživjeli barem 20 godina, to se zbraja, a potom ukupni broj dijeli na broj umrlih.
- 8 Arnolphe, lik iz Molièreove komedije *Škola za žene*, koji ima 42 godine (op. ur.).
- 9 U Saint-Martin-le-Noeud, jedan vinogradar je umro u 86. godini za vrijeme svog šestog udovištva.
- 10 Beauvais, 1674.-1693.: župa Saint-Sauveur (časnici i prokurator) 30 od 100; Župe Saint-Quentin i Saint-Jean (prerađivači vune, radnici), 59, 5 od 100.
- 11 Veliko beauvaisijsko istraživanje o bijedi (prosinac 1693.), dragocjeno zbog više razloga, otkriva puno teških bolesti, tjelesnih mana i „slabosti“. I koliko slijepaca, bogalja, nakaza, slaboumnika!
- 12 Auneuil, godišnji prosjek broja brakova: od 1649. do 1673.: 9,2; od 1754. do 1770.: 7,8.
- 13 Auneuil, odnos krštenja s brojem sklopljenih brakova: 1649. do 1673.: 5,2 (odnos koji se dugo zadržao); - od 1754. do 1770.: 4,9; - od 1771. do 1790.: 4,4 dok je broj stanovnika rastao; - od 1803. do 1822.: 3,1 u istim uvjetima rasta stanovništva (zadnji izračun je napravljen prema desetogodišnjim tabelama).
- 14 Jean-Baptiste Colbert (1619.-1683.), francuski političar koji je za vrijeme kralja Luja XIV. bio ministar financija (1665.-1683.). Zaslužan za napredak francuske manufakture i očuvanje ekonomije koja je bila na rubu bankrota. No, unatoč tome, stanje je i dalje bilo teško zbog velikih troškova za ratove (op. ur.).
- 15 Anne-Robert-Jacques Turgot (1727.-1781.), francuski ekonomist i državnik, ministar od 1774. do 1776. Vodio se politikom izbjegavanja stečaja, povišenja poreza i posuđivanja novaca. Želio je uvesti slobodu trgovinu žitom kako bi izbjegao spekulacije, no naišao je na snažan otpor. Bio je protiv sudjelovanja Francuske u Američkoj revoluciji. Jedan od vođa opozicije bio je Jacques Necker (op. ur.).
- 16 Točno 31 godina i 10 mjeseci. Jacques Necker (1732.-1804.), francuski državnik, ministar financija. Kao ministar financija, služio se mjerama kao što su podizanje kredita da bi se smanjio francuski dug, te uvođenje visokih kamatnih stopa kako bi izbjegao povišenje poreza. Podupirao je sudjelovanje Francuske u Američkoj revoluciji pronalazeći dodatne kredite (op. ur.).
- 17 Kanton Marseille-en-Beauvaisis; 15 km sjeverno od Beauvaisa.
- 18 Greška koju treba izbjegavati: same zaruke, objave, prijepisi.
- 19 Nismo koristili logaritamsku ljestvicu: činilo nam se da na nije potrebna u ovoj vrsti istraživanja.
- 20 Rođene i uglavnom ozakonjene djece je bilo više od broja upisanih u crkvene knjige.
- 21 *La Fronde*, građanski rat, odnosno ustanak protiv kardinala Mazarina za vrijeme maloljetnog Luja XIV. (op. ur.).
- 22 Vinko Paulski (1581.-1660.), francuski svećenik iz siromašne seljačke obitelji, posvetio život pomaganju siromašnima i bolesnima.
- 23 Slika 4 daje nam nekoliko djelomičnih primjera, kao i zadnji grafikon slike 3 (Clermont, rođenja).
- 24 *Važna primjedba*: nakon 1760. duljina života se povećava. Omjer ljudi u dobi za ženidbu ima tendenciju smanjivanja. S druge strane, pad smrtnosti i produljenje trajanja života uzrokuje manje udovištva, dakle manje ponovnih ženidaba. Iz toga slijedi da je broj brakova nakon 1760. prilično nizak da bi izražavao broj stanovnika.
- 25 U Blicourt, Luchy, u regiji grada Crèvecœur-le-Grand (glavni grad regije, 20 km sjeverno od Beauvaisa), utvrđen je, između 1700. i 1708., značajan porast brakova i rođenja, pravi rekord za

- period od 1620.-1780. Ali to nije dugo trajalo. Taj fenomen se možda objašnjava vojničkim razlozima: velike narudžbe tzv. "blicourta" - čvrste tkanine za vojsku, zbog čega veliki priljev radnika.
- 26 Sébastien Le Prestre, seigneur de Vauban, kasnije markiz de Vauban (1633.-1707.), francuski maršal i vojni inženjer specijaliziran za fortifikacijske sustave (kao gradnju, tako i njihovo probijanje) (op. ur.).
- 27 Vauban, *Projet d'une Dixme royale*. Paris: Coornaert, Alcan, 1933., 157-164.
- 28 Rijetki podaci za XVI. stoljeće. Od 1565. do 1600. krštenja u Clermontu su brojna kao i u prvoj polovici XVII. stoljeća; ali su podložna periodičnim oscilacijama koja su bila od većeg značenja.
- 29 Za detaljnije istraživanje samo godina za koju su prikupljeni podaci može biti realna. Uostalom to je prava "beauvaisijanska" godina: kao i izvještaji o cijenama žita i ona počinje od Svetog Remija. Mi smo ovdje računali za tekuću godinu koju povjesničari više vole. Za malo detaljnije istraživanje, dvije posljednje skice bi trebale prikazivati tromjesečne i čak jednomjesečne krivulje. O tim problemima možete sve naći u važnijim povijesnim studijama i člancima Jeana Meuvreta, naročito u *Melanges d'histoire sociale*, svezak V., 1944., str 27-44.
- 30 Vrlo čest izraz, tipičan za ekonomski mentalitet tog vremena. Nije važna preciznost detalja nego cjelokupnost. Bilance vremena su približne: trgovci i tu nalaze svoj račun.
- 31 U svojem djelu *Esquisse du mouvement des prix et des revenus en France au XVIII siècle*, na raznim mjestima, a naročito na stanici 518. i slijedećim stranicama; "La crise de l'économie française...", str od XXXIX do XLI, o periodičnoj krizi od 1788. do 1789.
- 32 Članak iz časopisa *Population*, 1946., 653-650.
- 33 Dnevnik, čiji se dio nalazi u arhivskoj knjižnici okruga Oise, ali čija cjelokupna kopija pripada sadašnjoj biskupiji Beauvaisa, koja nam ga je rado ustupila. Taj dokument zavrjeđuje da ga se barem djelomično objavi.
- 34 Zapravo bi studija socijalnih i ekonomskih odnosa bila srž problema. Ali to nije pitanje kojim bi se ovdje bavili.
- 35 Trebaju se konzultirati novija izdanja povijesti cijena o istraživanoj godini. Nedavni članak Jeana Meuvreta u *Rivista da Economia* (Lisbonne, 1951., 63-69) ukazuje na međunarodni karakter periodičnog maksimuma.
- 36 Dvanaestak kilometara sjeverno od Beauvaisa; pokrajine Froissy i Crèvecoeur-le Grand.
- 37 Radi se o jako bogatoj opatiji Saint-Germer (pokrajina Coudray-Saint-Germer, nedaleko od Gournaya).
- 38 Glavni grad pokrajine, 25 kilometara na sjeverozapadu od Beauvaisa. Izvještaji o cijeni žita u regionalnom arhivu, u pokrajini Oise, serija B, nije klasirana.
- 39 „Jedva da se ima od čega živjeti dvije trećine godine“, kazao je Jean le Caron. Ali tu treba računati s kupnjom oružja za vojsku, naročito sa špekulantima, mnogobrojnim među buržoazijom i klerom.
- 40 „Bijeli kruh“ iz Beauvaisa sadržavao je maslac i jaja. Sudac je bio prisiljen zabraniti njegovu prodaju 1694. i 1710. godine da ne bi previše vrijeđao bijedu naroda.
- 41 Od 1640. imamo „pristojbu za kruh“ u Beauvaisu. Trebamo li podsjetiti da „pristojba za kruh“ nije oporezovana cijena u smislu u kojem mi to podrazumijevamo danas? Da je, osim u rijetkim iznimkama, cijena žita slobodna i da strogo određuje cijenu kruha. I da ona, zavisno od cijene žita, varira do četverstruko.
- 42 Ova brojka predstavlja razliku između broja umrlih i krštenja za vrijeme četrnaest kriznih mjeseci. Isto tako vrijedi i za Breteuil.
- 43 Ons-en Bray, 12 km zapadno od Beauvaisa, pokrajina u kojem se nalazi Auneuil.
- 44 Pokrajina Marseille-en-Beauvaisais (15 km sjeverno od Beauvaisa).
- 45 Nikada periodični vrhunac nije dosegao 75 od 100 cijena „obične“ godine. Izgleda da je Beauvaisis u to doba bio favoriziran.
- 46 Riječ je o 1636. godini kada su Španjolci zauzeli gradić Corbie (Pikardija) u kolovozu, no do studenog iste godine oslobođen je nakon tromjesečne opsade predvođene Richelieuom (op. ur.).
- 47 Pogledati članak: René Baehrel, *Annales historiques de la Révolution française*, br. 122 (travanj-lipanj 1951.), 145.
- 48 Raspršeni pokazatelji u značajnim djelima Paula Raveaua, naročito u *Essai sur la situation économique et l'état social en Poitou*. Paris: Rivière edition, 1931., 95.
- 49 Kratka istraživanja koja smo proveli u župnim knjigama Blésoisa i Saumuroisa.
- 50 Leopold Bouchot, „La peste en Lorraine de 1630 à 1636“, u: *Le Pays Lorrain*. Nancy: 1927.
- 51 Gaston Roupnel, *La ville et la campagne au XVII siècle: étude sur les populations du pays dijonnais*. Paris: E. Leroux, 1922. Osobnost autora i osrednji izvori koje je koristio doveli su do pretjerano zastrašujuće slike. Župne knjige jedva da su i korištene.
- 52 Vjerujemo u značajnu ulogu zeleniša: to dokazuju mnogobrojni dokumenti iz Beauvaisa. Najvažniji trgovci, zeleniši, iznajmljivači zemlje (a to su uglavnom bile iste osobe) ostvarili su ogromne profite u vrijeme gladi. Nikada osnovne suprotnosti društvenih klasa nisu bile jasnije kao tada. Ali to je drugo pitanje.
- 53 Ako vjerujemo župnim knjigama od siječnja do ožujka 1709., zima nije ubila nikoga. Loša žetva je izazvala veliki mortalitet, naročito 1710.
- 54 Pojava na koju ja najprije ukazao Ernest Labrousse u *La Crise de l'économie française à la fin de l'ancien régime et au début de la Révolution*.

Paris: PUF, 1943., str 182-183;
članak od Jeana Meuvreta u
Population, već citiran.

- 55 Pokrajina Coudray-Saint-Germer,
20 km zapadno o Beauvaisa.
Navodi su uzeti iz pokrajinskih
„Statističkih pregleda“ u Gravesu,
objavljenih u *Annales de l'Oise*, od
1827. do 1850., djelima koja su
često citirana ili pokradena.
- 56 Takvi zahtjevi su bili uobičajena
stvar tijekom cijelog
Tridesetogodišnjeg rata. To nije
smetalo da zakupi farmi
neprestano rastu od 1630. do
1660.
- 57 Mogli bismo pomisliti da je zaraza
slijedila velike putove - ali to nije
bio slučaj. U Beauvaisisu postoje
mnoštvo malih putova, prometnih
gotovo jednako kao veliki, i jedva
malo lošijih od njih.
- 58 U djelu Moheaua, *Recherches et
considérations sur la population de la
France* iz 1778., pretisak Paris:
izdanje Gonnard, 1912., 258.
- 59 Primjer Auneuila ima općenitu
vrijednost. Evo, za prilično
buržoaski Clermont, odnosa
između rođenja i sklopljenih
brakova:
1645.-1649.	4,9
1762.-1780.	4,5
1701.-1761.	5,1
1833.-1842.	3.7

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI – BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 10/11 2016.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
Godina VIII, broj 10-11, 2016.

Glavni i odgovorni urednik

Tomislav Brandolica

Zamjenik glavnog urednika

Filip Šimetin Šegvić

Uredništvo

Tomislav Brandolica, Marta
Fiolić, Kristina Frančina, Marko
Lovrić, Valentina Nedeljko, Nikola
Seiwerth, Filip Šimetin Šegvić

Urednici pripravnici

Zvonimir Plavec, Vjenceslav
Rupčić, Porin Šćukanec Reznicek

Redakcija

Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Valentina Nedeljko, Zvonimir
Plavec, Vjenceslav Rupčić, Nikola
Seiwerth, Porin Šćukanec Reznicek,
Filip Šimetin Šegvić

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Tomislav Galović
dr. sc. Ivo Goldstein
dr. sc. Iskra Iveljić
dr. sc. Tvrtko Jakovina
dr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Drago Roksandić
Marie Scatena, MA
akademik Arnold Suppan
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ Šoljan

Lektura i korektura

Gabrijela Detelj
Marta Fiolić
Ana Jelić
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić

Dizajn i priprema za tisak

DZN studio

Prijevodi s engleskog jezika

Tomislav Brandolica
Tina Miholjančan, prof.
Marija Marčetić
Ivan Markota
Krešimir Matešić
Judita Mustapić
Kristina Videković

Prijevodi s njemačkog jezika

Mirela Landsman Vinković
Filip Šimetin Šegvić
Azra Plićanić Mesić

Prijevodi s francuskog jezika

Jasna Čirić, prof.
Marta Fiolić
Marija Galić
Tea Šimičić

Prijevodi s talijanskog jezika

Tihana Filipčić
Loretta Lanča

Izdavač

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb

Tisak

Mediaprint – Tiskara Hrašćić

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja
uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su omogućili:

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Studentski zbor
Sveučilišta u Zagrebu

Privatne donacije:

Vesna Miović, I. P., M. Č.

Redakcija časopisa Pro tempore
svim se donatorima iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci!

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti – ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
tomislav.brandolica@gmail.com